

โรคพิษสุนัขบ้าและการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

ศ.นพ.ธีระพงษ์ ตันทวีเชียร

หน่วยโรคติดเชื้อ ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมาคมโรคติดเชื้อแห่งประเทศไทย

โรคพิษสุนัขบ้าหรือโรคกลัวน้ำ (เรบีส;rabies) เป็นโรคติดต่อร้ายแรงจากการติดเชื้อไวรัสเรบีสของระบบประสาทโดยสัตว์เป็นพาหะนำโรคสู่คน โรคพิษสุนัขบ้าพบได้ในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สุนัขและแมวซึ่งเป็นสัตว์ที่นำโรคพิษสุนัขบ้ามาสู่คนบ่อยที่สุด สัตว์ชนิดอื่นๆที่พบเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้เช่น หนู ลิง กระรอก ชะนี กระต่าย และ ค่างควา โรคพิษสุนัขบ้ายังคงเป็นสาเหตุสำคัญของการเสียชีวิตของมนุษยชาติทั่วโลกปัจจุบันยังไม่มีวิธีการรักษา พบว่าผู้ป่วยโรคพิษสุนัขบ้าส่วนใหญ่ได้รับเชื้อจากการถูกสัตว์กัด อย่างไรก็ตามการถูกสัตว์ที่ป่วยเป็นโรค ช่วน สัตว์เลี้ยงเื้อนุฉวหน่งหรือเสียบาดแผลสามารถทำให้มนุษย์เกิดโรคพิษสุนัขบ้าได้ เมื่อมีการติดเชื้อภายหลังถูกสัตว์กัด ผู้ป่วยจะมีอาการสมองอักเสบ ไม่ค่อยรู้สึกตัว กลัวน้ำ กลัวลม บางรายมีอาการแขนขาอ่อนแรง ผู้ป่วยมักเสียชีวิตภายใน 1 สัปดาห์ภายหลังมีอาการของการติดเชื้อ แม้ว่าโรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคที่สามารถป้องกันได้โดยการฉีดวัคซีนป้องกันพิษสุนัขบ้าแบบให้ก่อนหรือภายหลังสัมผัสโรคก็ยังพบว่าในแต่ละปียังมีผู้เสียชีวิตทั่วโลกจากโรคพิษสุนัขบ้าประมาณ 50,000-60,000 ราย ผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในประเทศแถบเอเชียและแอฟริกาที่ซึ่งไม่สามารถควบคุมสุนัขจรจัดหรือการให้วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์และในประชากรไม่ประสบผลสำเร็จ ในประเทศที่พัฒนาแล้วเช่น ประเทศในทวีปยุโรปพบโรคพิษสุนัขบ้าในคนน้อย เนื่องจากมีการควบคุมการให้วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์เลี้ยงโดยเฉพาะ สุนัขและ แมว ในอดีตประเทศไทยมีผู้เสียชีวิตจากโรคนี้ประมาณ 300-400 รายต่อปีทำให้องค์กรต่างๆทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนมีการรณรงค์ร่วมมือกันเพื่อทำให้โรคพิษสุนัขบ้าหมดไปโดยดำเนินการส่งเสริมให้มีการควบคุมสุนัข แมวจรจัด การควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์โดยการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์เลี้ยงโดยเฉพาะสุนัขโดยมีเป้าหมายในการให้วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าให้มากกว่าร้อยละ 80 ของสุนัขเลี้ยงทั้งหมด กระทรวงสาธารณสุขมีการจัดโครงการการให้วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าแก่ประชากรภายหลังถูกสัตว์นำโรคกัดอย่างถูกต้อง รวดเร็วและสนับสนุนการให้วัคซีนเพื่อป้องกันก่อนสัมผัสโรคในผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการถูกสัตว์กัด ทำให้ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้เสียชีวิตจากโรคพิษสุนัขบ้าน้อยกว่า 10 รายต่อปี

สัตว์กัดเป็นเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในมนุษย์และเป็นปัญหาที่นำผู้ป่วยมาพบแพทย์เพื่อรับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า แม้ว่าวัคซีนและเซรุ่มที่ใช้ในการป้องกันภายหลังสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าจะมีราคาแพง กระทรวงสาธารณสุขได้มีการรณรงค์การการให้วัคซีนและเซรุ่มป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าภายหลังสัมผัสโรคแก่คนไทยเพิ่มขึ้นโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทำให้การให้วัคซีนและเซรุ่มแก่ประชากรภายหลังถูกสัตว์กัดในประเทศไทยสูงขึ้นมากในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาจนปัจจุบันมีผู้ได้รับการรักษาด้วยวัคซีนภายหลังมีการสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทยมากกว่า 300,000 รายต่อปี อย่างไรก็ตามมีความพยายามในการหารูปแบบการให้วัคซีนแก่ประชากรภายหลังมีการสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าที่เหมาะสมเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายเช่น การฉีดวัคซีนโดยการฉีดเข้าในผิวหนังด้วยการใช้ขนาดวัคซีนจำนวนน้อยซึ่งให้ผลการรักษาที่มีประสิทธิภาพไม่ต่างจากการฉีดเข้ากล้ามเนื้อและการฉีดวัคซีนแบบเข้าในผิวหนังดังกล่าวเป็นแนวทางสำคัญในการที่จะทำให้ผู้ป่วยที่สัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าทุกรายได้รับการรักษาที่ถูกต้องและปลอดภัย ทำให้อัตราการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในคนไทยลดลงอย่างชัดเจน ปัจจุบันผู้เสียชีวิตจากโรคนี้ในประเทศไทยเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่ไม่ได้ไปรับการรักษาจากแพทย์ภายหลังถูกสัตว์กัดเนื่องจาก ไม่

ไปพบแพทย์ภายหลังถูกสัตว์กัด เข้าใจผิดคิดว่าสุนัขไม่เป็นโรคพิษสุนัขบ้าเช่น สุนัขอายุน้อย หรือสุนัขเคยได้รับวัคซีนมาก่อน ไม่ไปรับการรักษากับหมอเถื่อนฯ และผู้เสียชีวิตส่วนหนึ่งเกิดจากการได้รับการรักษาที่ช้าและไม่ถูกต้อง

การทำความเข้าใจผลจากการถูกสัตว์กัดอย่างรวดเร็วและถูกต้องโดยการล้างบาดแผลด้วยน้ำและสบู่ทันทีเพื่อลดจำนวนของเชื้อโรคที่บาดแผลและอาจใส่ยาฆ่าเชื้อเช่น โพรพิโดนไอโอดีน เป็นสิ่งสำคัญในลำดับแรกในการป้องกันการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าจากการถูกสัตว์กัดและต้องรีบไปพบแพทย์เพื่อพิจารณาการรักษาด้วยการฉีดวัคซีนร่วมกับเซรุ่มป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นวิธีที่สามารถป้องกันการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าได้ แพทย์จะพิจารณาการให้การรักษาจากลักษณะของการถูกสัตว์กัดโดยเฉพาะกรณีที่มีบาดแผลรุนแรงจะมีโอกาสเกิดโรคพิษสุนัขบ้าได้สูง เช่น บาดแผลลึกมีเลือดออก บาดแผลบริเวณใบหน้า คอ ร่วมกับการตรวจสอบว่าสัตว์ที่กัดนั้นเป็นโรคพิษสุนัขบ้าหรือไม่จากการตรวจสอบงูสัตว์ถ้าสามารถนำสัตว์ส่งตรวจได้ซึ่งสามารถทราบผลการตรวจได้ภายใน 1 วัน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการให้การรักษาที่เหมาะสม ในกรณีสัตว์ที่กัดหนีหายไปหรือเป็นสัตว์ป่า แพทย์จะถือเสมือนว่าสัตว์ที่กัดนั้นเป็นโรคพิษสุนัขบ้าและผู้ที่มีการสัมผัสโรคจะต้องได้รับการรักษาทันที

ผู้ป่วยที่จำเป็นต้องได้รับการรักษาแบบภายหลังสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าจะได้รับวัคซีนชนิดเซลล์เพาะเลี้ยงโดยการฉีดเข้ากล้ามเนื้อในวันแรกที่มาับการรักษาและฉีดวัคซีนเข้ากล้ามเนื้ออีก 4 ครั้งในวันที่ 3, 7, 14 และวันที่ 28 นับจากวันแรก หรือการฉีดเข้าในผิวหนังโดยให้ฉีดเข้าไปในผิวหนัง 2 จุด ในวันแรกที่มาับการฉีดวัคซีน และฉีดเข้าในผิวหนังอีก 3 ครั้ง ในวันที่ 3, 7 และวันที่ 28 นับจากวันแรก โดยผู้ป่วยต้องมารับวัคซีนครบและตรงตามกำหนดวันนัดฉีดทุกครั้งเพราะการฉีดวัคซีนจะสามารถกระตุ้นให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันเพียงพอในการป้องกันโรคได้ ผู้ป่วยที่มีบาดแผลรุนแรงทุกรายที่ไม่เคยมีประวัติได้รับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้ามาก่อนต้องได้รับการฉีดเซรุ่มเข้าที่บาดแผลทันทีพร้อมกับการฉีดวัคซีน เซรุ่มที่ใช้ในการป้องกันโรคมี 2 ชนิดคือเซรุ่มที่ทำจากมนุษย์ซึ่งมีราคาแพงและอีกชนิดหนึ่งเป็นเซรุ่มที่ทำม้าซึ่งมีราคาถูกกว่าแต่ได้ผลการรักษาไม่แตกต่างกัน แพทย์จะฉีดเซรุ่มบริเวณที่บาดแผลทุกแผล ถ้ามีเซรุ่มเหลือให้ฉีดเข้าที่กล้ามเนื้อต้นขาหรือกล้ามเนื้อสะโพก ในกรณีผู้ป่วยที่ถูกสัตว์กัดเคยได้รับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าชนิดเซลล์เพาะเลี้ยงแบบก่อนหรือหลังสัมผัสโรคครบมาก่อนเมื่อมีการสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าสามารถรับการรักษาได้โดยการฉีดวัคซีนเข็มกระตุ้นและไม่จำเป็นต้องได้รับเซรุ่มแม้มีบาดแผลรุนแรง การให้วัคซีนแก่ผู้ป่วยเด็กใช้ขนาดของวัคซีนเท่ากับขนาดที่ใช้ในผู้ใหญ่ การตั้งครกไม่ใช่ว่าห้ามของการให้วัคซีนและเซรุ่มป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ผลข้างเคียงของการฉีดวัคซีนมักมีอาการเพียงเล็กน้อย เช่น เจ็บ คันในตำแหน่งที่ฉีด อาจมีอาการปวดศีรษะ คลื่นไส้ ปวดกล้ามเนื้อ การได้รับเซรุ่มที่ทำจากม้าจะมีผลข้างเคียงตั้งแต่อาการปวดเล็กน้อยจนถึงมีผื่น ปวดข้อมากกว่าการได้รับเซรุ่มที่ทำจากมนุษย์

เนื่องจากประเทศไทยยังมีโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์โดยเฉพาะสุนัขและยังพบมีสุนัขจรจัดอยู่ทั่วไป ดังนั้นบุคคลที่มีความเสี่ยงสูงต่อการถูกสัตว์กัด เช่น สัตว์แพทย์ ควรได้รับการฉีดวัคซีนแบบก่อนสัมผัสโรค อย่างไรก็ตามบุคคลที่เลี้ยงสัตว์และเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีสุนัขจรจัดทุกชุมและมีปัจจัยเสี่ยงต่อการถูกสัตว์กัดจะถือว่ามีความเสี่ยงต่อการสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าและควรได้รับการฉีดวัคซีนแบบก่อนสัมผัสโรคเช่นกันเพราะเมื่อถูกสัตว์กัดผู้ป่วยจะสามารถรับการรักษาด้วยการฉีดวัคซีนป้องกันโรคแบบการฉีดกระตุ้นโดยไม่จำเป็นต้องได้รับเซรุ่ม การให้วัคซีนป้องกันแบบก่อนการสัมผัสโรค ทำได้โดยการฉีดวัคซีนชนิดเซลล์เพาะเลี้ยงโดยการฉีดวัคซีนเข้ากล้ามเนื้อ 1 เข็ม หรือ 0.1 มล. ฉีดเข้าในผิวหนัง บริเวณต้นแขนในวันที่ 0, 7 และ 21 หรือ 28 เด็กใช้ขนาดของวัคซีนเท่ากับผู้ใหญ่